

Az oktatás fogalma és feladata:

Nem általános fogalmi meghatározást akarok adni róla, hanem azt szeretném megállapítani mindenekelőtt, hogy milyen természetű oktatásról is van szó, hiszen mindnyájan részesülünk oltatásban, s tudjuk mit értünk rajta.

A forgalomban lévő didaktikai kézikönyvek rendszerint csak arról az oktatásról szólnak, melynek anyaga és menete tervszerűen meg van állapítva, akár az iskolában, akár a családi körben menjen végbe.

Oktatás például az is mikor az anya az első imádságra megtanítja, vagy mesét mond neki, beszél neki rég elmúlt időről, de a természet is önkénytelenül oktat. Mindez ezerféle tapasztalattal gazdagítja a gyermek szemléletének anyagát. Helytelenül vélekedne az, aki ezt az alkalmatörténetű oktatást kevésre vagy éppen semmire sem becsülné.

Az osztályával együtt dolgozó tanító is jól tudja, hogy az iskola mennyit köszön a gyermek eme személyes élményeinek.

Főleg az első hat esztendőben tanul a gyermek ily alkalmi módon mérhetetlenül sokat, aránylag többet, mint későbbi éveiben.

Nem is lehetne ezen előzmények nélkül e tervszerű tanító eljárásokat megindítani.

Ebben a hat esztendőben gyakorolja be az érzékszerveit, feltárul előtte a hangok és színek világa.

Ezekhez járul még az anyanyelv megtanulása. S bár ezek szinte játszva és majdnem önfeledten mennek végbe, mély nyomokat hagynak a gyermekben. Játszani is akkor szeret legjobban a gyermek, ha a játék alkalmat ad neki arra, hogy valamit kigondoljon, szerkesszen, formáljon, alkosson.

Mindezt az iskola nem adhatja meg, ez a tervszerű oktatás körén kívül esik. A játék nélkül, pedig testben és lélekben elfonnyad a gyermek.

Az iskolai oktatás is sokat veszítene hatásából, ha a gyermeki képzelet erejére nem számíthatna, mely a játékban fejlődik ki legjobban. A szellemnek ezt a szükségyszerű mozgalmasságát a játék fejleszti ki leghatásosabban. A gyermek játékának ezt a jelentőségét az oktatás szempontjából nem méltatták eléggé. A társas érintkezés, a gazdasági állapot, az állami rend, melyeknek a gyermek és az ifjú tanúja, részese magánolvasmányai, és még sok más mind támogathatja azt, amit az iskola tanít. Sokat segít a tervszerű oktatás eredményességén, ha a gyermek azt, amit az iskolában tanult megbeszéli otthon, mert a feszitelen társalgás megszilárdíthatja az iskolában szerzett ismereteit. A szülő a saját tanulókorát újból átéli a gyermekével, és mindkét részről megvan a tiszta erkölcs akkor a család és iskola között a harmonikus együttműködésnek a feltételei. Az alkalmatörténetű oktatás, ami az iskolán kívül a családban és az életben végbemegy, jót és rosszat összevegyít, nem alkalmazkodik életkorhoz, nem nézi az egymásmellettiséget és egymásutániságot, nem válogatja meg az anyagát, nem lesi meg az alkalmas időpontot. A véletlentől függ tehát ennek az oktatásnak az egész sikere (például: a gyermek faluhelyen vagy városban növekedett-e fel).

Az iskola a szervező, tervszerűen és tudatosan eljáró oktatás eszközeivel dolgozik. Igazán rendszeres oktatás csakis az iskolában lehetséges, (nincs kivétel, jogtalan szünet stb.) Egyes mozzanataiban át gondolt, részeiben összeillő, egymáshoz kapcsolódó terv szerint halad.

Az iskolának nem szabad számíttania olyan kedvező körülményekre, melyek előre biztosan nem láthatóak. Nem szabad hosszabb ideig szünetelnie, tetszés szerinti sorrendben haladnia. Mindazt, amit a növendék az iskolában tanul, tervszerűen tanulja, amit ellenben az iskolán kívül tanul az alkalomhoz fűződik. Az iskolai oktatás tervszerű, a kívülre végbemenő oktatás túlnyomóan alkalmatörténetű.

Amikor tehát az oktatás feladatait akarjuk megállapítani, mindig a tervszerű iskolai oktatásra gondolunk itt.

Tervszerű oktatói eljárást folytathatunk vagy azért, hogy valakit egy meghatározott tevékenységre készítsünk elő (bizonyos életpályára, mesterségre stb.), vagy azért, hogy műveltté tegyünk valakit.

Általános műveltség: értékes ismeretek birtoklását és lelki műveltséget is jelent.

Csak a kettő együtt teszi az igazán művelt embert.

Értékes ismeretek: relatív eredményhez jutnánk, ha saját magunk állítanánk oda az értékesség kritériumaiként. Ami nekem értékes lehet, hogy másnak nem az. Ezért csak azt, ami a nagy társas közösségnek, mint egésznek értékes csak azt tekinthetem értékes ismeretnek.

Az oktatás első feladata:

Ez egy kulturális, de egyúttal szociális feladat is, az emberiség kultúrjainak biztosítása. Azt, aki oktat, a maga idején szintén oktatták, s aki őt oktatta kiskorában, szintén oktatták. Ez egy hosszú évezredek folytonosságát jelent. Az oktatásnak ezt a feladatát már Herbart is átérzte. A legmagasabb feladat, hogy az eddigi ismereteiket a fiataloknak koncentráltan átadják. De nem csak ez a feladata az oktatásnak, hanem még az, hogy az ismereteiket bővítsék az oktatók is és ezt is, átadják a tanítványaiknak.

Az oktatás másik feladata:

A kultúrjavak idővel gyarapodhassanak, hogy a műveltség tovább fejlődhessen, színvonala emelkedjen, határai kitágulhassanak. Ez a feladat az anyagnak az egyéni lélekre gyakorolt formáló hatását biztosítja.

Az oktatásnak lélekformáló feladata is van. Az értelmet fejleszti, az ízlést képezi, az akaratot erősíti.

Az oktatás kell, hogy alkalmat adjon bizonyos logikai műveletek végzésére, hogy élesítse az ítélőképességet, fokozza a gondolkodás erejét.

Az oktatásnak nem csak az értelemre, hanem a szívre és akaratra is kell hatnia, szóval a növendék egész lelki életét kell formálnia.

A lélekművelő oktatás a lelket sokoldalúan kiműveli, benne teljes összhangot teremt.

A közösség művelődési anyagának nemcsak az értelem útján kell gyarapodnia, hanem esztétikai és etikai érdeklődésének kiműveltsége is hozzátartozik.

Az oktatás anyagának elrendezése és összekapcsolása

Miután a tudományos ismeretek nagy sokaságából a nevelő oktatás céljaira kiszemeltük a művelődési anyagot és ezzel megállapítottuk azt, hogy mit kell tanítanunk, felmerül az a kérdés, hogy ennek a nem csekély terjedelmű s részben heterogén természetű anyagnak megtanításában milyen rendet kell követnünk. Ezt az anyagot részenként kell megtanítani, mert igen nagy a terjedelme. Ennek a részekre bontásnak elvszerűnek kell lennie. Tervet kell készítenünk, amelyről feltehető, hogy vele célhoz juttatjuk a gyereket. Ez a tanterv nemcsak azt mutatja, mit kell tanítani, hanem azt is milyen beosztással.

A tantervben felkarolt anyagot a következőképpen kell elvszerűen megszerveznünk:

- 1) Miként kell az anyagnak egymás után következnie?
- 2) Milyen anyagokat, anyagrészleteket kell az oktatás egyes szakaszain egyidejűleg kapcsolatba hozni?

A) SUCCESSIO:

Tantervi successio értjük az oktatás kiszemelt anyagának, tehát a tantárgyoknak és részeiknek bizonyos elvek szerint megállapított sorrendjét.

Két elv van ezzel kapcsolatba:

I)

a) HÉZAGTALANSÁG: szükségességének már Pestalozzi is teljes tudatában volt, de ő ezt az elvet csak módszerre vonatkoztatta. Azt a követelés jelenti, hogy az anyag egymásutánjában hézag ne keletkezzék.

b) ISMERETSZERZÉS: új képzeteknek az elsajátítását jelenti, csak úgy történhet meg, ha van a tanuló eddigi képzetanyagában valami, amihez az új ismeret hozzáfűződhet. Az újat a réginek a segítségével tanulja meg a gyermek. Minden új tanulást tehát elő kell készíteni valamivel alapot, kell neki vetni. A tantárgyak anyagrészeinek egymáson kell felépülniük, egyiknek a másokra kell támaszkodnia. Az egész művelődési anyag valóságos organizmussá válik.

II) FOKOZATOSSÁG: rendszerint ezekkel a Comenius óta unalomig megismételt mondatokkal szokták kifejezni: Könnyűről nehézre, egyszerűből összetetthez, ismertről ismeretlenhez.

Tehát előbb a könnyebb anyagot helyeztük el a tantervben, s utána a nehezet. (nemzeti – világtörténelem)

oka: Mi az oka, hogy az egyszerűből kell kiindulnunk s csak utána térhetünk rá az összetetthez?

Miért kell nekünk a tantervet ekként megszerkeszteni?

A fő ok itt is a pszichológia. A fokozatosság elvének alkalmazását feltétlenül szükségessé teszi a gyermeki lélek fokozatos fejlődése.

III) Történelmi elv: nem alkalmazható az összes művelődési anyagra (tantárgyra)

A történelmi ismereteknek nagy jelentősége van (pl. kultúrjavak ismerete) pl.: Bibliái, nemzeti irodalom, művészet.

Amikor azonban a tantervben alkalmazott történelmi elvről beszélünk, nemcsak a múlttal való ilyenén kapcsolatokra gondolunk, hanem arra, hogy helyes-e és lehetséges-e a tantervi successio megállapításában azt az utat megtéetni a növendékkel, mely úton haladt az emberiség összes kulturjavainak megszerzésében.

Ez a gondolat jelenik meg Lessing-nél is az emberi nem neveléséről szóló művének egy helyén:

„ugyanazt a pályát melyen az emberi nem tökéletességhez eljut, kell minden embernek egyiknek előbb, másoknak utóbb befutnia”

B) SZIMULTANEITÁS:

Egymásmellettiséget jelent.

Nemcsak az anyag egymásutánjában uralkodó elvszerűséget kell felkeresnünk, hanem azt is kutatnunk kell, az anyag egymás mellé rendelésében mit követel az elméleti megfontolás. Nemcsak az a fontos, hogy a művelődési anyag részei milyen sorrendben kövessék egymást, hanem az is, hogy e részek egymáshoz való párhuzamos viszonyukban miképp illesztendők be az oktatás tervezetébe. Az egymásmellettiség kérdésében is a lelki életből kell kiindulni. Ennek a lelki életnek az alaptörvénye az egysége és jelenségeinek összefüggése. Minden ismeretünknek nélkülözhetetlen biztosítéka, hogy kapcsolatba lépjen más ismeretekkel. Ami magára hagyva van a lélekben annak nincs ereje és maradása.

Elszigetelt képzetek semminemű szellemi gyarapodást nem jelentenek.

Ha igazán termékeny és maradandó ismeretekben akarjuk növendékünket részesíteni, oktatásunkat is akként kell berendeznünk, hogy egyes részei egymással kapcsolatba léphessenek.

A művelődési anyag gondolatköreit nem szabad egymástól elválasztanunk. Herbart volt az első, aki az anyag összefüggésébe hozatalának mindennél fontosabb követelését sürgette.

Eddig az oktatás technikájáról szóltam, most pedig a módszerére térnék át.

Az oktatás módszere:

a) Az oktatás lélektani alapjai:

Az oktatásnak lelki folyamatokat kell megindítania, s e lelki folyamatok segítségével érheti el csak a célját. Erre olyan módszereket kell keresnünk, melyek egyetemes érvényűek. Az oktatásnak tehát vannak lélektani alapjai. Bizonyos lelki megindításról és helyes lefolytatásáról kell gondoskodnia a nevelőnek. Erre való a módszer.

Három lelki folyamatot kell megkülönböztetnünk, melyek nélkül tanítás és tanulás el sem képzelhető.

- figyelés
- megértés
- megtartás

A tanulás legelső feltétele a figyelés. A figyelem az új képzetek befogadására, vagyis valamely aránylag új szellemi szerzeményre való hajlandóság.

Herbart kétféle figyelmet különböztet meg:

- önkéntelen: kívülünk lévő ingertől, benyomástól függ, nem azonos a passzív figyelemmel
- szándékolt: valamilyen kényszer hatására, illetve a tanuló saját akarati erejéből következik be

Az oktatásban mindkét nemű figyelemre szükségünk van.

Általánosságban megállapítható, hogy az oktatás alsóbb fokán inkább az önkéntelen figyelemre számíthatunk, a felsőbb osztályokban az önkéntelen és a szándékolt figyelemre egyaránt.

Megértés:

Appercepciónak nevezzük.

Ugy kell mindent megtanítani, hogy azt a tanuló megértse, szellemi birtokává tegye.

Fontos az is, hogy a tanuló az anyagot átérezze.

Megtartás:

Az, amit emlékezetnek nevezünk nem más, mint az összes felidézhető képzeink egésze. Tehát ez azt jelenti, hogy szerzett ismeret reprodukálható legyen, mégpedig gyorsan és sokoldalúan. Ezt a teljes és tökéletes megértés biztosítja. E három folyamat csakis a megjelölt sorrendben követheti egymást. Nem lehet valamit megérteni, ha nem figyeltük meg, s nem lehet valamit jól megtartani, ha meg nem értettük. E folyamat függ attól, hogy a megindításnak meglegyenek a fiziológiai feltételei is. Pl. a gyerek fáradtsága, erre az órarend összeállításánál is tekintettel kell lenni.

b) Formális fokozatok:

Érdeklődés lehet:

- pozitív: mikor valami értékénél fogva tetszik (haszon, jóság, szépség)
- negatív: mikor valami érdektelenségénél fogva nem tetszik (erkölcstelenség)
- közvetlen: tudomány iránt való érdeklődés
- közvetett: ha azért foglalkozom vele, hogy vagyonna tegyek szert
- éréki
- ideális
- eszmei: - logikai
- esztétikai
- etikai

Megértés: asszociatív megértés: a megismert egyest, konkrétumot társítani kell a tanuló által már ismert dologgal. A réginek a segítségével kell megérteni az újat.

Megtartás: eredménye az emlékkép. Ez a tanuló szempontjából emlékeztet, a tanár szempontjából az emlékezés, a megszilárdítás folyamata. Legprimitívebb módja a gépies tanulás (magolás), második neme a képzetsoroknak a gyakori megisméltése. Magasabb szintje a megtanulandónak a csoportosított tanulás. Sokkal jelentősebb a gondolkodtató emlékezet bevéssés. A legbecsesebb az a megszilárdítás, mely önkéntelenül megy végbe. Ezt a 3 fokozatot az alkalmazás fokának is lehet nevezni.

Az iskolában az oktatással arra törekszünk, hogy a gyermek megtanuljon gondolkodni.

A fogalmi ismeret arra képez, hogy meg tudjam különböztetni a lényegest a lényegtelenről. A fő dolog a tudatosság, a szándékosság, a céltudatos meggondolás.

A formális fokozatok alkalmazásra nézve tehát a következőket kell szem előtt tartani:

- nem egyszerre kell ezeket a fokozatokat alkalmazni az órán
- nem mindenütt van helye minden fokozatnak: csak ott ahol valóban fogalmi igazságra, általános igazságra akarjuk megtanítani növendékeinket.
- a fokozatoknak nem mindegyikét fogjuk mindenkor egyenlően kiemelni, és nem mindegyikre fogjuk egyenlő hosszú időt szánni
- a sorozatoknak kettős sorát állapítjuk meg az egyik az alsó tagozatban, a másik az oktatás felső szakaszaiban érvényesül.

A tanár egyénisége az oktatásban:

- 1., Vannak olyanok, akik mindent a módszerből vannak, és alig vetnek ügyet a gyermek spontaneitására és a tanár egyéniségére. Már Comeniusnál találkozhattunk ezzel, de Pestalozzinál még inkább.
- 2., Viszont vannak, szemléleti úton megalapozott rendszert igen kevésre becsülik, s azt takarják, hogy oktatás döntő tényezőjét a tanár ihlettségében, szuggesztív hatásában kell keresnünk.

Mindkét álláspont a maga kizárólagosságában helytelen. A legfontosabb módszeres elvek ismerete nélkül tervszerű, oktatás és igazi megértés nem lehetséges. Bizonyos az is, hogy ennek a tervszerűségnek párosulnia kell a lélek emelkedettségével a gyermek, az iskola, és a tudomány szeretetétől áthatott lelkületnek önkénytelenül megnyilvánuló erejével. Ez az amit szuggesztív hatásnak nevezünk, s ami jórészt a tanár egyéniségéből fakad.

Dr.Lénárd Ferenc:

A képességek fejlesztése a tanítási órán

♦ tudatos, tervszerű és rendszeres munka – a tanítási órák mindegyikén

♦ általános iskola 8 éve alatt, 8000 tanítási óra

♦ konkrét példák bemutatásának fontossága, az általánosságok helyett

1. nézet: „Csalhatatlan módszerek nincsenek”

2. nézet: „Nem adunk recepteket”

„A **képességek** kifejlesztését, már az általános iskola első osztályában meg kell kezdeni.”

„a képességek az emberben a neki megfelelő tevékenységek célszerű gyakorlásával alakulnak ki” (írás, olvasás, beszéd)

A **figyelem** döntő szerepe – szükséges, de nem elégséges.

- többlet: a tanulók által elvégzett, a pedagógus által irányított, mégis

önálló tevékenység

Tanulópercek (mennyiségi adatok)

- önálló munka a tanulócsoporthoz

- a tanulócsoporthoz szinkron foglalkozunk

- órakezdés kérdéssel → jelentkezés (5-6 kérdés után megbeszélni a leírt válaszokat)

- mindenki válaszol valamit

- a gyenge tanulók bizonytalansága megszűnik

- teljesítmények megbeszélése

- helyes válaszok nyilvántartása

(100%-osan rossz válasz nincs; osztályzás nincs; önértékelés működik)

Ez az óra eleji „kérdézz-felelek”, kb.: 10 percet vesz igénybe, ezzel lehetővé vált valamennyi tanuló képességfejlesztése.

II.

Mi lesz a fennmaradó 30 percben (80%)?

Feladat a **kommunikációs képesség** (beszéd, írás, olvasás) fejlesztése, szoros kapcsolatban a *felfogással, az emlékezéssel, a gondolkodással, a cselekvéssel.*

Olvasási képesség kialakítása → olvasási tevékenységgel

Egy 1960-as évekbeli olvasási felmérés szerint, az általános iskola 5. osztályában; megfelelő volt az olvasási technika, a szövegértéssel azonban problémák voltak. 2,5 hónapi munka után megfelelő szövegolvasást figyeltek meg a tanulóknál.

♦ A **kérdésfeltevés**, mint a szövegértés elengedhetetlen velejárója, a gondolkodás első foka.

♦ Az **önálló tanári magyarázat** képességfejlesztő lehetőségei:

- Három csoport: • érti

• igen is, nem is

• nem érti

- Tankönyv, vagy tanári magyarázat?

- Alkalmom lazításra, oda nem figyelésre, stb.

Érvek az **előadás mellett és ellen:** (Golnhofér Erzsébet)

Mellett:

- vitatott kérdések bemutatása

- alapvető problémák felvetése

- világos, rendezett, közvetlen forma

- szuggesztív hatás

Ellen:

- nincs kapcsolat az előadó és a hallgató közt

- készen nyújtott ismeretanyag

- nem fejleszti az intellektuális képességet

- konformizmusra nevel

Alaptétel: csak ott problematikus az élőszóval való közlés, ahol ugyanaz a szöveg kinyomtatva is olvasható!!!

♦ **Kérdéskultúra** fejlesztése:

- azonos információ minden tanulónak

- önálló vélemény kialakulhasson

- vitaszellem

- különböző képességű tanulók csoportja, több lehetőséget rejt

III.

Befejező közlemény

A „**HIBA**” nevelői szerepe

- szentimentális- szimentáli

- Nagy Lajos József Attiláról

Az **érzelmelek** szerepe a képességek kibontakoztatásában

Képességek fejlesztése

1., Óra eleji kérdések – 10 perc

2., Előzetes olvasás után tanulói kérdések – 10 perc

3., Tanár által irányított vita – 20 perc (kísérlet, szemléltetés, stb)

} A tanulócsoporthoz egészét foglalkoztatja.

Folyamatos képet kapunk a tanulók teljesítményéről; - füzet, - röpdolgozat átnézése ⇒ témazáró dolgozat
A *felfedeztető tanítás – tanítás* fontossága: „discovery teaching”, a *képességek sokoldalú kifejlesztésének* lehetősége, megfelelő *gyakorlás*. Ezek lehetnek talán a kulcsszavai az eredményes tanításnak.

„Ha sikerül a tanulókat valóban dolgoztatni, tevékenységüket megfelelően irányítani, akkor jelentékeny lépést tettünk a munkára nevelés megvalósítása irányában a különböző tantárgyak tanítási óráin.”